

DEPREM BÖLGESİNDE YAŞAYANLARINI RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİ KULLANIM DURUMU: HATAY İLİ ÖRNEĞİ

Zeynep Nisanur BAKIR*
Suk Kyeong KANG**

Özet: Dünya'nın oluşumundan itibaren tektonik hareketler sürekli olarak meydana gelmiş ve günümüzde de devam etmektedir. Tarih boyunca büyük ölçekli depremler yaşanmış, bu sarsıntılar bireyler üzerinde önemli psikolojik etkiler bırakmıştır. Depremler, bireylerde travma ve depresyon gibi ruhsal rahatsızlıklara yol açmakta, bu durum ise ilaç kullanımında artışa neden olabilmektedir. Yapılan araştırmalara göre, geçmişte yaşanan depremler sonrasında kadınların %55,2'si ve erkeklerin %33,4'ü travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ile mücadele etmiştir. Afetlerin psikolojik etkilerini inceleyen çalışmalar, kadınların, çocukların, yaşlıların ve düşük eğitim ile gelir seviyesine sahip bireylerin daha yüksek risk altında olduğunu göstermektedir. Deprem sonrası can kayıpları ve yaralanmalar, bireylerde ani panik ve travmaya sebep olurken, günler veya aylar sonra enkazdan çıkarılan cansız bedenler, travmatik etkilerin yeniden yaşanmasına yol açmaktadır. Özellikle artçı sarsıntılar, bireylerin kaygı düzeylerini artırarak ruhsal iyilik hallerini olumsuz etkilemektedir. Bu çalışma, 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen Hatay ilinde, deprem sonrası ilaç kullanımındaki değişimleri incelemiştir. Depremler, konutlar, iş yerleri ve altyapı gibi kritik alanlarda yıkımlara neden olmakta, bu da bireylerin psikolojik yükünü artırmaktadır. Çalışma kapsamında, depremi deneyimleyen bireylerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş, ruh sağlığındaki değişimler ve ilaç kullanımı hakkında veri toplanmıştır. Elde edilen bulgular, afet sonrası ruh sağlığı hizmetlerinin planlanmasına katkı sağlayarak, gelecekteki müdahaleler için temel oluşturabilir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Ruh sağlığı, Depresyon, ilaç kullanımı, Hatay İli

Mental Health Services Utilization Among Residents in an Earthquake-Affected Region: The Case of Hatay Province

Abstract: Since the formation of the Earth, tectonic movements have continuously occurred and continue to this day. Throughout history, large-scale earthquakes have taken place, leaving significant psychological effects on individuals. Earthquakes can lead to trauma and depression, which, in turn, may result in an increase in medication usage. Research indicates that following past earthquakes, 55.2% of women and 33.4% of men have struggled with post-traumatic stress disorder (PTSD). Studies examining the psychological impacts of disasters reveal that women, children, the elderly, and individuals with lower levels of education and income are at higher risk. The loss of life and injuries caused by earthquakes trigger immediate panic and trauma, while the discovery of deceased bodies in the rubble days or even months later can reignite traumatic experiences. In particular, aftershocks further heighten anxiety levels, exacerbating the deterioration of mental well-being. This study examined changes in medication usage in Hatay, one of the provinces affected by the Kahramanmaraş-centered earthquakes on February 6. Earthquakes lead to the destruction of essential infrastructure, including residential buildings, workplaces, and public utilities, further increasing individuals' psychological burden. As part of this study, face-to-face interviews were conducted with individuals who experienced the earthquake, collecting data on changes in mental health and medication usage. The findings may contribute to the planning of post-disaster mental health services and serve as a foundation for future intervention strategies.

Key Words: Earthquake, Mental health, Depression, Medication Usage, Hatay Province

Giriş

Doğal afetler dünya genelinde hem küçük hem de büyük ölçekte meydana gelmektedir. Afet, canlı ve cansız çevreye büyük zarar veren, önemli ölçüde can ve mal kayıplarına neden olan, ekonomik ve sosyal açıdan yıkıcı etkiler doğuran doğal olaylar olarak tanımlanmaktadır. Dünya tarihindeki en şiddetli deprem, 22 Mayıs 1960'ta Şili'de meydana gelmiş, 9,5 büyüklüğünde olmuş ve yaklaşık 1.000 kilometrelik bir alanda hissedilmiştir.

Türkiye, jeolojik olarak dünyanın en aktif deprem kuşaklarından biri üzerinde yer almakta olup, Kuzey Anadolu Fay Hattı, Doğu Anadolu Fay Hattı ve Batı Anadolu Fay Hattı olmak üzere üç ana fay hattına sahiptir. Bu nedenle ülkede sık sık depremler meydana gelmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK)'ya göre afet, çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu

*Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, zeytay2003@gmail.com

** Dr. Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İTBF, Coğrafya Bölümü, ecoksk@gmail.com.

yıkım olarak tanımlanırken, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) afetleri toplumun tamamında veya belirli kesimlerinde fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan; olağan yaşam akışını ve bireylerin günlük faaliyetlerini durduran veya aksatan; toplumun başa çıkma kapasitesini aşan doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaylar olarak tanımlamaktadır. AFAD ayrıca afetin, yalnızca olayın kendisiyle değil, doğurduğu sonuçlarla tanımlanması gerektiğini vurgulamaktadır (Aksoy & Kabasakal, 2023).

Türkiye’de yaşanan en büyük depremlerden biri, 27 Aralık 1939 tarihinde Erzincan’da meydana gelmiş olup, 7,9 büyüklüğündedir. Bu deprem, dünya genelinde kaydedilen en büyük depremlerden biri olarak kabul edilmekte olup, Türkiye tarihindeki en güçlü sarsıntı olma özelliğini taşımaktadır. Günümüzde ise Türkiye’de yaşanan en büyük depremlerden biri, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş’ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde meydana gelen ve 11 ili (Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Malatya, Kilis, Şanlıurfa, Adana, Osmaniye, Diyarbakır, Elâzığ) etkileyen 7,7 ve 7,6 büyüklüğündeki depremlerdir. Bu afet, büyük bir yıkıma ve ciddi can kayıplarına neden olmuş, bölgedeki insanları derinden etkilemiştir. Depremden en çok etkilenen il ise Hatay olmuştur. Doğal afetlerin toplumlar üzerindeki uzun vadeli etkileri, sosyo-ekonomik yapıda önemli değişimlere yol açmakta olup, bu değişimler bireyler tarafından maruz kaldıkları zarar düzeyine bağlı olarak farklı şekillerde algılanmaktadır (Güngör, 2023).

Son yıllarda toplumlar doğal afetler karşısında iki temel tepki göstermektedir. Bunlardan ilki, insanların doğa olayları karşısındaki çaresizliğini ve güçsüzlüğünü öne çıkaran kaderci yaklaşım, diğeri ise afetler meydana gelmeden önce alınabilecek önlemleri temel alan bilimsel ve kültürel yaklaşımdır (Çelik, 2023). Afetlerin etkileri, büyüklüğüne ve meydana geldiği coğrafi konuma bağlı olarak bireyleri ve toplulukları derinden sarsmaktadır.

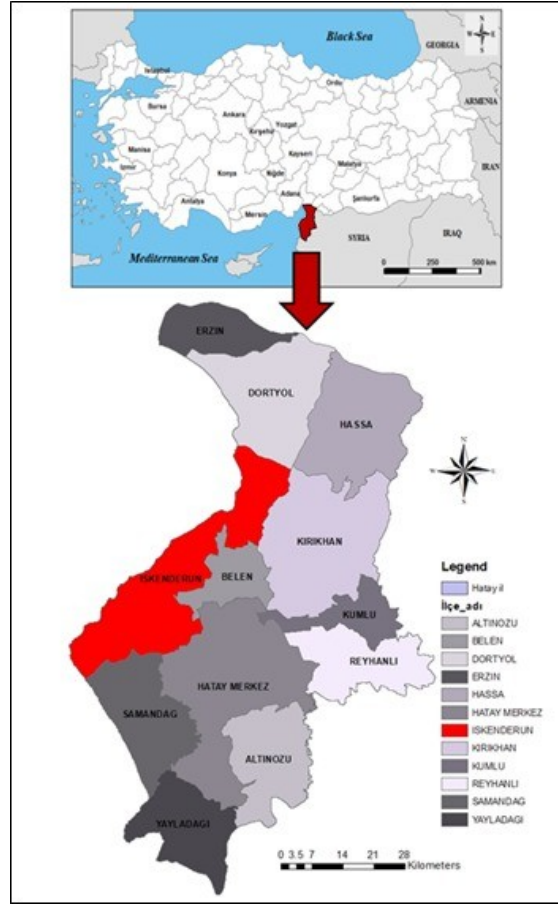
Hatay, Türkiye’nin Akdeniz Bölgesi’nde, Akdeniz’in doğu kıyısında yer alan bir ildir. İl merkezi Antakya olup, yüzölçümü 5.600 km²’dir. Depremin ardından kentin önemli bir bölümü ciddi şekilde zarar görmüştür. Özellikle Hatay’ın merkezinde konutlar, iş yerleri ve hastaneler gibi kritik yapılar büyük oranda yıkılmıştır. Uydu görüntüleri ve dış gözlemler de şehrin uğradığı ağır tahribatı açıkça ortaya koymaktadır.

Deprem sonrası altyapıdaki hasar, arama-kurtarma ve yardım faaliyetlerini daha da zorlaştırmıştır. Amik Ovası üzerine inşa edilen Hatay Havalimanı, neredeyse her yıl su baskınına uğramakta olup, bu deprem sırasında da pistin hasar görmesi nedeniyle hava yolu ulaşımı tamamen durmuştur. Karayollarındaki tahribat ve hava şartlarının olumsuzluğu nedeniyle bölgeye ulaşım büyük ölçüde kısıtlanmış, arama-kurtarma çalışmaları gecikmiştir. Özellikle Antakya’da, olumsuz hava koşulları nedeniyle lojistik imkanlar daha da sınırlanmış ve bölge halkının temel ihtiyaçlarını karşılaması güçleşmiştir. Bu ağır yıkım ortamında, deprem yalnızca fiziksel zararlara değil, aynı zamanda ciddi psikolojik etkilere de yol açmıştır. Deprem bölgesinde yaşayan bireylerin gelecekte meydana gelebilecek doğal afetlere yönelik endişeleri artmış, travmaya bağlı ruhsal rahatsızlıklar daha yaygın hale gelmiştir.

Bu çalışma, afetlerin bireyler üzerindeki psikolojik etkilerini incelemekte ve bu çerçevede, deprem sonrası depresyon ilacı kullanımındaki artışı analiz etmektedir. Elde edilen bulgular, doğal afetlerin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini anlamaya katkı sağlayarak, afet sonrası psikososyal destek hizmetlerinin planlanmasına temel oluşturabilir.

Veri ve Yöntem

Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde, ülkenin en güney ucunda yer alan Hatay ili, 5.403 km² yüzölçümüne sahiptir. 31 Aralık 2023 itibarıyla ilin toplam nüfusu 1.540.640 olarak kaydedilmiştir. Hatay’ın 15 ilçesinden biri olan İskenderun, coğrafi konumu itibarıyla İskenderun Körfezi’ne kıyısı bulunan stratejik bir bölgedir. Bu Çalışmada, depremden en fazla etkilenen bölgelerden biri olması nedeniyle İskenderun ilçesi çalışma alanı olarak seçilmiştir (Şekil 1 ve Şekil 2).

Şekil 1: Çalışma Alanı (Hatay ili, İskenderun ilçesi)
Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü (HGM), ArcGIS 10.4

Şekil 2: Hatay ilinin merkezi Antakya'nın depremden önceki ve sonraki durumu
Kaynak: TRT Haber (2023)

Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve

olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 39). Bu çalışma, literatür taramasının yanı sıra, gözlem ve röportaj yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır. Temmuz - Ağustos 2024 tarihleri arasında depremden etkilenen kişilerin konakladığı geçici barınma alanlarında yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Şekil 3). Araştırma kapsamında soruları yanıtlayan toplam 50 katılımcının 29'u kadın, 21'i erkekten oluşmaktadır. Bu süreç, depremin halk üzerindeki psikolojik etkisini araştırmak amacıyla, depremden önce ve sonra psikiyatrik ilaç kullanımındaki artış ve azalış karşılaştırılmıştır.

Şekil 3: Saha çalışması yapılan, depremden etkilenen kişilerin geçici barınma alanları

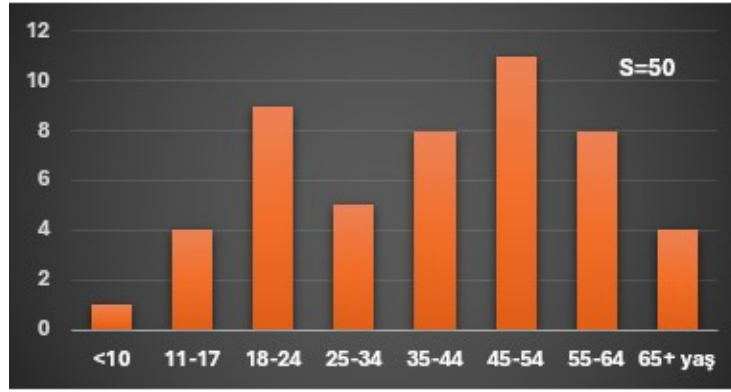
Kaynak: Yazar tarafından çekilmiştir. (Temmuz - Ağustos 2024)

Bulgular

Yaşadığımız bölgelerdeki olaylar, psikolojik açıdan da bizi etkilemektedir. Özellikle doğal afetler gibi olaylar ise olumsuz bir etkiye sahiptir. Afetler her zaman mevcut olmuştur ve var olmaya devam edecektir (Duruel, M., 2023). Doğal afetlerden biri olan deprem, yüksek şiddetli olduğunda daha fazla etki yapmaktadır. Türkiye, deprem ülkesi olduğumuz için deprem konusunda yabancı değiliz. Depremler geçmişten günümüze meydana gelmiş ve olmaya devam edecektir. Bu depremlerden en az zarar almak için çevremizdeki insanları bilinçlendirerek deprem anını daha kontrollü bir şekilde atlatabilmemiz gerekmektedir. Bilgisizlik, yaşadıkları olaylar sonrasında bireylerin psikolojik olarak olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir (Demir Erbil, D., ve diğerleri, 2024).

Doğal afetler, özellikle depremler, bireylerin psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebilir. Bu tür olaylar, bireylerin güven duygusunu sarsar ve uzun süreli psikolojik sorunlara neden olabilir. Bu nedenle, deprem gibi doğal afetlere karşı alınacak önlemler hem fiziksel hem de psikolojik açıdan önemlidir. Toplumun bilinçlendirilmesi ve deprem anında doğru davranışların öğretilmesi, hem can kayıplarını azaltabilir hem de psikolojik travmalardan korunmayı sağlayabilir.

Bu nedenle, bu çalışmada, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde meydana gelen ve Hatay ilini etkileyen 7,6 büyüklüğündeki deprem nedeniyle zarar gören bölgelerdeki halkın yaşadığı psikolojik etkiler araştırılmıştır. Toplamda 50 depremlide ile yapılan görüşmelerde, katılımcıların 21'i erkek, 29'u kadındı. Yaş gruplarına bakıldığında, en fazla katılımcı %22 ile 45-54 yaş arasında yer alırken, 35-64 yaş aralığındaki katılımcılar ise toplamda %54'lük bir oranı oluşturmuştur (Şekil 4).

Şekil 4: Katılımcıların yaş grubu dağılımı

Katılımcıların %28'ini oluşturan 14 kişi, deprem nedeniyle yakın akrabalarını kaybettiklerini ifade etmiştir. Ancak, katılımcıların %68'ini oluşturan 34 kişi, 7,6 büyüklüğündeki şiddetli depremi yaşamalarına rağmen bu şehirden ayrılmak istemediklerini belirtmiştir. Çoğunluğu, buranın yaşam alanları olduğunu ve tüm akrabalarının burada bulunması nedeniyle şehirden ayrılmak istemediklerini ifade etmiştir. Öte yandan, katılımcıların %30'unu oluşturan 15 kişi, sürekli devam eden artçı sarsıntıların yarattığı büyük kaygı nedeniyle bu şehirden ayrılmak istediklerini belirtmiştir. Ayrıca, ulaşımın zorlaşması, marketlerin kapanması, gıda temininde yaşanan sıkıntılar ve bazı bireylerin barınma sorunlarıyla karşı karşıya kalması da bu durumu etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

Antidepresan kullanımıyla ilgili olarak, öncelikle görüşme yapılan katılımcıların deprem öncesinde antidepresan kullanıp kullanmadıkları incelenmiş, ardından deprem sonrası psikolojik danışmanlık gibi herhangi bir destek alıp almadıkları ve bu süreçte antidepresan kullanım durumları araştırılmıştır.

Tablo 1: Deprem Sonrası Katılımcıların Psikolojik Destek ve İlaç Kullanım Oranları

Soru	Evet	Hayır
Deprem öncesi antidepresan ilaç kullanımı	6 (%12)	44 (%88)
Deprem sonrası psikolojik destek alıp almadıkları durumu	16 (%32)	34 (%68)
Deprem sonrası antidepresan ilaç kullanımı	15 (%30)	35 (%70)

Sonuçlara bakıldığında, deprem sonrasında antidepresan kullanan katılımcı sayısının 15 olduğu ve bunun toplam katılımcıların %30'unu oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca, bu grubun %93,7'sinin deprem sonrası psikolojik destek aldıktan sonra antidepresan kullanmaya başladığı tespit edilmiştir. Deprem öncesinde katılımcıların yalnızca %12'sinin (6 kişi) antidepresan kullandığı dikkate alındığında, deprem sonrasında bu oranın %22'ye (11 kişi) yükseldiği belirlenmiştir. Öte yandan, katılımcıların 34'ü (%68) herhangi bir psikolojik destek almamıştır (Tablo 1). Özellikle bu deprem nedeniyle, katılımcıların %80'i (40 kişi) korku, kaygı ve panik gibi psikolojik travma belirtileri yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu katılımcıların %12'si (6 kişi) ise depremin sürekli devam ettiği hissine kapıldıklarını ve bu durumun korkuya yol açtığını belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların 27'si (%54) daha önce hiç deprem deneyimi yaşamadığını bildirmiştir. Yani, deprem deneyimi olmayan bireylerin 7,6 büyüklüğündeki bir depremin etkilerini deneyimlediği, yaşam alanlarını kaybettiği ve geçici barınma alanı olarak konteyner evlerde yaşamlarını sürdürdüğü göz önünde bulundurulduğunda, topluluk temelli psikoeğitim programlarının uygulanması ve yerel yönetimler tarafından psikolojik destek ağlarının oluşturulması gerektiği söylenebilir.

Sonuç

Doğal afetler, özellikle depremler, bireylerin psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu tür olaylar, bireylerin güven duygusunu sarsarak uzun süreli psikolojik sorunlara yol açabilir. Bu nedenle, deprem gibi doğal afetlere karşı alınacak önlemler, hem fiziksel hem de psikolojik açıdan büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde meydana gelen ve Hatay ilini etkileyen büyük depremin ardından, afetin bölgedeki bireyler üzerinde yarattığı psikolojik etkileri incelemektedir. Çalışma bulguları, deprem sonrası psikolojik travmanın önemli bir halk sağlığı sorunu haline geldiğini ortaya koymuştur. Katılımcıların %80'i, depremin ardından korku, kaygı ve panik gibi psikolojik belirtiler yaşadıklarını ifade etmiş, özellikle %12'si sürekli olarak depremin devam ettiği hissine kapıldıklarını ve bu durumun psikolojik travmalarını derinleştirdiğini belirtmiştir.

Deprem öncesinde antidepresan kullanan katılımcıların oranı %12 iken, bu oran deprem sonrasında %30'a yükselmiş ve çoğunluğu deprem sonrası psikolojik destek olarak tedaviye başlamıştır. Bu durum, afetin psikolojik etkilerinin bireyler üzerindeki uzun vadeli sonuçlarına dair önemli bir gösterge oluşturmaktadır. Ayrıca, depremden önce hiçbir deprem deneyimi yaşamamış olan katılımcıların %54'ü, bu şiddetteki bir depremin etkilerini ilk kez deneyimlemiş ve yaşam alanlarını kaybetmiştir.

Çalışmanın bulguları, doğal afetlerin bireyler üzerinde yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda derin psikolojik etkiler yaratabileceğini göstermektedir. Deprem gibi büyük bir afet durumunda halkın bilinçlendirilmesi ve yeterli psikolojik destek hizmetlerinin sağlanması, afet müdahale planlamasının ayrılmaz bir parçası olarak büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, afet sonrası topluluk temelli psikoeğitim programlarının uygulanması ve yerel yönetimler tarafından psikolojik destek ağlarının oluşturulması gereklidir.

Teşekkür: Bu çalışma, TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Programı kapsamında desteklenmektedir. Çalışmayı destekleyen TÜBİTAK 2209-A Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı'na (BİDEB) teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ş. ve Kabasakal, Z., (2023), Afet Sonrası Durumlara Yönelik Hazırlanan Psikososyal Destek Uygulamalarının ve Çalışmalarının İncelenmesi, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* (15), 80-91, Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3039741>, 08.10.2023.
- Çelik, A., (2023), Deprem Sonrası Travma Belirtileri Umut ve İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *TRT Akademi*, 8 (18), 574-591.
- Demir Erbil, D., Hazer, O., Akçam, E., & Akkoyun, Ş. (2024). Bireylerin deprem stresi ile baş etme stratejilerinin incelenmesi: Kahramanmaraş depremleri örneği. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 6(2), 434-451.
- Duruel, M. (2023). Afetlerde Göçmen Olmak: 6 Şubat Depremi Hatay Örneği. *Mukaddime*, 14(2), 227-255. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.1381750>
- Güngör M. (2023), Kahramanmaraş Depreminde Maruz Kalanların Depremi Tanımlama, Değişim ve Sonrasına İlişkin Değerlendirilmeleri: Paranteze Alınan Yaşamlar, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 445-468.
- TRT Haber (2023), Hatay'da depremin yıkıcı etkisi uydu görüntülerine yansdı, Erişim: <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/hatayda-depremin-yikici-etkisi-uydu-goruntulerine-yansidi-778568.html>, 18.01.2025.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Genişletilmiş 5. Bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.